

ЕКОЛОГІЧНА РОЛЬ ЛІСІВ ВОЛИНІ ЇХ ПРИРОДООХОРОННЕ ТА ОЗДОРОВЧЕ ЗНАЧЕННЯ

Редчич О.В.

«Облдержжкарантин» Ковельський МрКП, м. Ковель, Україна

Волинська область розташована на північному заході України. Територія області рівнинна займає площу 2014474 га, із загальним похилом у північному напрямку. Клімат Волині помірно-континентальний, з м'якою зимою і теплим вологим літом, що сприяє росту рідкісних рослин які занесені до Червоної книги України. Територія Волинської області відноситься до Західноукраїнської геоботанічної підпровінції. Лісами вкрито 656940 га території області.

В процесі життєдіяльності в рослинах виробляються біологічно активні речовини, які при введенні в організм людини (або тварини), часто навіть в невеликих кількостях, викликають зміни фізіологічних процесів. Рослини які містять біологічно активні речовини можуть бути використані з лікувальною метою, називаються лікарськими. До біологічно активних речовин належить велика кількість різноманітних хімічних з'єднань. Найбільш важливими з них є: алкалоїди, глікозиди серцевої дії, антраглікозиди, сапоніни, дубильні речовини, флавоноїди, хромони, кумарини, терпени, ефірні масла, жирні масла, смоли, камедь, вітаміни, фітонциди і ін.

В природно-заповідних фондах зростає велика рослин, які містять біологічно активні речовини, деякі з них ростуть лише за умови певних симбіотичних відносин, кліматичних умов, які характерні для лісових та водно-болотяних угідь Волинської області. Флора судинних рослин складає 1525 видів, в тому числі 343 інтродуцентів і культиватів. На території області зростає 72 види рослин, занесених до Червоної книги України.

Основними природними осередками оздоровлення людини є природно-заповідні фонди, серед яких слід відмітити ландшафтний заказник «Нечимне». Це унікальний природний комплекс, який складається із озера Нечемне,

карстового походження та цінних насаджень лісоутворюючих порід:

- **Дуб звичайний** (*Quercus robur* L.) – крупне листопадне дерево з могутньо розвиненим стовбуром і корою, заввишки до 40 м. Кора містить дубильні речовини пірогалової групи, еллагонову і галову кислоти, плоди - крохмаль (до 20%), дубильні речовини, жири, цукор. Кору застосовують як терпкий засіб при запальних захворюваннях порожнини рота, зіву, горла, для лікування опіків. Широко використовують в шкіряній промисловості. Плоди застосовують при шлунково-кишкових захворюваннях, а також як сурогат кава.

- **Береза бородавчаста** (*Betula verrucosa* L.) – дерево з гладкою білою корою, заввишки до 20 м. У листках берези бородавчастої є сапоніни, дубильні речовини пірокатехінової групи, смоли, тритерпеновий спирт фолієнтерол, каротин, невелика кількість нікотинової кислоти і глікозиду бетулозиду. Бутиловий ефір рослини містить бетулоретинову та аскорбінову кислоти (близько 2—8 %), гіперозид, ефірну олію. В корі берези є тритерпеновий спирт бетулін (бетуленол), глікозиди бетулозид і гаултерин, дубильні речовини (близько 15 %), алкалоїди та ефірні олії. Дія: жовчогінна, сечогінна. Березовий сік, містить цукри (до 2 %), кальцій, магній, залізо, дубильні речовини, яблучну кислоту та ароматичні речовини.

- **Сосна звичайна** (*Pinus sylvestris* L.) – вічнозелене хвойне дерево, до 40 м заввишки. Бруньки містять смолу, ефірне масло (у складі якого ацетат, пінен, лімонен), гірку речовину пінопікрин, дубильні речовини, вітамін С. Приміняється як відхаркувальний, сечогінний і дезінфікуючий засіб, при хворобах верхніх дихальних шляхів, для ванн. Хвоя використовується для приготування вітамінних напоїв, хлорофіл-вітамінової пасти (застосовується при опіках, ранах, шкірних хворобах), входить до складу протиастматичної мікстури Траськова.

Також до складу комплексу входять чагарникові та лучно-болотяні угіддя, де серед трав'яної рослинності зростають рідкісні рослини, занесені до Червоної книги України, зокрема:

- **Росичка середня** (*Drosera intermedia* Hayne L.) Рослина багаторічна,

до 12 см заввишки. У траві знайдено вітамін С, мікроелементи заліза, кремнію, магнію, фосфору, марганцю, натрію та кальцію, органічні кислоти (яблучну, винну, бензойну, цитринову, бурштинову), дубильні та смолисті речовини, цукри (близько 4,4 %). Вона містить флавоноїди (гіперозид, мірицетин, кемпферол, кверцетин, нафтохінони), протеолітичний фермент, пігменти, антибіотичну речовину плюмбагін..

- **Зозулинні сльози серцелистні** (*Listera cordata* L.) – багаторічна трав'яниста кореневищна рослина заввишки 7-15 см. **Зозулинні черевички справжні** (*Cypripedium calceolus*) – трав'яниста рослина заввишки 25-35 см. Рослини містять слизисті поживні речовини (близько 60%), головною складовою частиною яких є високомолекулярний полісахарид манан, що гідролізується до манози; пентозами, метилпентозани, білкові речовини, крохмаль, декстрини, сахарозу, глікозиди, гіркі речовини ефірну олію. Основні фармакологічні властивості рослин: обволікаюча, протизапальна, тонізуюча, ранозагоювальна, активізує кровотворення.

- **Лілія лісова** (*Lilium martagon* L.) – багаторічна цибулинна рослина заввишки 70-120 см. Цвіте у червні-липні. Квітки правильної форми, двостатеві, великі, білі, запашні. У листках виявлено флавоноїди та слизові речовини, у квітках - летку олію, слизові речовини та флавоноїди. Препарати лілії білої використовують лише у народній медицині для лікування опіків і гнійних ран.

Створені на протязі тисячоліть екосистеми Волині мають виключне значення в оздоровленні людини завдяки унікальному комплексу летких хімічних речовин в повітрі, а також наявністю рослин з великим вмістом біологічно активних речовин.

В цілому в області сформована загальна мережа природно-заповідних фондів, яка в значній мірі охоплює найцінніші території та окремі ділянки в плані збереження їх у природному стані, охорони рідкісних рослин та тварин, занесених до Червоної книги України. Проте, ще не всі території знаходяться під охороною держави. Це стосується розширення Шацького національного

природного парку, утворення природно-заповідних фондів в межах водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення, в заплавах річок Прип'ять, Стохід, а також в окремих важкодоступних, заболочених лісових масивах у Володимир-Волинському, Камінь-Каширському, Ківецівському, Ковельському, Любешівському, Любомльському, Маневицькому і Ратнівському районах.

Існує певна проблема із збереженням і охороною рідкісних видів рослин та тварин, занесених до Червоної книги України, що пов'язано з низьким рівнем вивченості, а по багатьох видах відсутністю даних, не кажучи вже про можливість оцінки популяцій тих чи інших видів в області.

Цілий ряд генетичних проблем, таких як диференціальна активність генів, їх регуляція, структура і функції, співвідношення матричних процесів і вторинного метаболізму, а також ряд інших питань, які лежать в основі сучасних уявлень про функціонування генетичного матеріалу залежить від умов навколишнього середовища. Сформована при взаємодіях між організмами генетична система складається з декількох частин, декількох геномів, об'єднаних в єдину еколого-генетичну систему, з формуванням фенотипів, які не існували при роздільному існуванні, а виникли лише в результаті взаємодії. Фенотипічні реакції, а також здатність до пристосування, залежать від лабільності рослинного організму, його адаптаційних можливостей.

Внаслідок широкомасштабної меліорації, в тому числі і лісової, значних об'ємів рубок головного користування, використання отрутохімікатів у сільському господарстві призвело до зміни гідрологічного режиму та деградації природних угідь. А ті природні угіддя, які залишились, постійно перебувають під сильним антропогенним впливом. Внаслідок слабкої вивченості, а то й невивченості флори в області, із 72 видів рослин, занесених до Червоної книги України, під охороною в різних місцях знаходиться 41 вид рослин, що є вкрай незадовільним станом в плані розвитку природно-заповідних фондів.

З вище зазначеного витікає, що необхідно приділити більше уваги до природно-заповідних фондів, як осередків оздоровлення людини, вивчення їх біогеоценозів з метою відновлення стабільності екосистеми Волинської області.